

АМЕРИКА – СВІТОВІ: ЧИТАЙТЕ ПАВЛИЧКА!

Критик англомовної збірки поезій та пісень Д. Павличка, виданої у США, міркує про засади поетичного перекладу та критерії його оцінювання.

Ключові слова: поезія, пісня, переклад, голос, стиль, критика, метод, Павличко.

Мушу зізнатися: люблю слухати, як поет Дмитро Павличко сам читає свої вірші. Чув його щирі, щемні декламації не тільки на творчих зустрічах, вечорах, ювілеях, а й за обставин, де чиясь муза напевне б не знайшла опори на контекст і зацімила. Тільки не Павличкова! Поезія краси, цнот і драми світу з ним скрізь – у кожному його слові як літературознавця, політика, дипломата, публіциста, у кожній інтонації, яка буває то піднесеною, то ніжною, то вдумливою, то радісною, то журливою, то іронічною, то уїдливо-викривальною, то навіть гнівною, але ніколи – немічною, ніколи – фальшивою, ніколи – грубою, жовчною, солодкавою, скиглійською.

Дмитрові Васильовичу йде вже 88-й рік, та голос він має потужний, виразний і цілком упізнаваний – ні з чим не сплутаєш! Як і належить класику. На жаль, мало з тих самопрочитань поета мені вдалося принагідно записати для фонотеки. Хотілось би мати всі твори чи бодай чималу вибірку на авторському диску. Я вже й на Нацрадіо про такий запис домовився, дослідивши там у фондах усе, що можна було б долучити, та мій любий поет, який живе навпроти через дорогу (на Хрещатику), для такого діла ніяк туди не збереться. Коли сам читаю Павличка, неодмінно чую його знайомий голос. Тут нікуди не дінешся: без того самобутнього голосу поезії Павличка для мене просто не існує. Як пісні без музики.

А пісня мандрує і за океан, і то часто з голосом. Навіть повертається додому з новими голосами. “Два кольори” у неповторному виконанні Квітки Цісик беру в по-дорожі по меридіанах, хоча вдома залюбки слухаю і Дмитра Гнатюка, Анатолія Мокренка, естрадні записи та навіть захмелілого сусіда, чия душа оживає після “получки”. Мені цікаво й те, як декламують Павличка відомі артисти, і навіть те, як завчено читає той чи той вірш якийсь школяр на уроці, вечорі або лінійці. Як кажуть в Англії, на королеву дозволено дивитися будь-якій киці. Поезія – це намолений храм, де слова мають значення тому, що їх вимовили тисячі людей. Вона примхлива й багатовимірні. А тому не знає ні школи психологів творчості чи біографістів, ні рецептивної естетики, герменевтики чи візіонерства, ні “нової критики”, структуралізму, дискурсології абощо. Даруйте, Сент-Беве, Гадамере, Ялусе, Бахтіне і вся хрестомагійна тусівко, – ітиметься не про вас. Зелене дерево життя, де прекрасне живе й поза відбиттям у слові, – миліше за теорію, хай би вона і була без тієї сірості, з якої насміхався у “Фаусті” гетевський Мефістофель.

Павличкові я таки вірю більше – як людині, з якою доля звела в час здобуття Свободи, і як поетові, попри загальну девальвацію українського слова. Не погоджуватися, дискутувати з ним – можна, не покладається на його непересічну інтуїцію – гріх. У слухну мить це добре втямив Л. Кравчук. Твердість і гнучкість дивовижно здружилися у поетовій вдачі. Його вічно юний “дух, що тіло рве до бою”, здолавши чимало ілюзій, лиш зміцнів і витончився. Близький кожному українцеві часопростір його віршів стремить у безкінечність і вселяє надію – на краще в людях, на правду, на щастя. Тому він знаходить відгук і за межами нашої мови та українського світу.

Нещодавно Майкл Найдан видав у Сполучених Штатах англomовну вибірку поезій Д. Павличка “Два кольори душі” (Two Colors of the Soul: The Selected Poetry of Dmytro Pavlychko. – Červená Barva Press, 2012. – 92 p.). Інтернет умить розніс звістку про новинку по світу, де півмільярда людей вважає англійську мову своєю рідною та ще півтора мільярда знає або вивчає її як нерідну. Сам факт появи першої англomовної книжки Павличка помітний. Принаймні в Україні, де на англomовний переклад покладають тепер значно більше сподівань, ніж на тлумачення іншими мовами. Мало того, він і давно очікуваний, бо поезія – посол народу, актуалізація і множення її в далеких краях розширюють їй сенс, а сукупний світовий резонанс додає неабиякої сили. Кожна нова мова для творів поета – це його нове народження, адже мова, за О. Потебнею, “засіб не так виражати вже готову істину, як відкривати досі невідому”.

Можна було б порадіти, якби ту книжку, хоч би й меншу, переклав поет рівня Генрі Лонгфелоу або Роберта Фроста. Бо поезія – це поклик до умів та сердець, а не статична замкненість буквеного узору. Та схоже, що американці не дуже охочі до перекладу, не вважають його мистецтвом чи й незвиклі до художньої емпатії. Або ж у них тепер просто немає поетів, здатних дотягтися до української поетичної класики. А може, ті поети зледачіли в розкошах і славі? Мабуть, і англійська мова, попри її 500 тисяч слів в Оксфордському словнику та 450 тисяч у звичному для Америки Вебстерському, занадто немічна в царині передачі українського духу, щоб змагатися тут з питомою українською. Це й утішає, бо гарантує сякий-такий суверенітет нашої культурної самобутності, отже, і гідності, яку, не знищивши русифікацією, узялися глобалізувати. Але вітра та замала, коли йдеться про поетичний космос Павличка. Тому ця перша книжка – подія.

Та ж її автор – сам перекладач! Йому природно кортить знати, що зробили з нього тлумачі, як відгнали його образи, що в них підкреслили, притлумили, опустили. Зрештою, чи не перекрутили, чи не виставили на посміх перед світом. І він спитав про це в мене. Мовляв, ти жив в Англії, краще від мене знаєш їхню мову, вишколюєш в університеті перекладачів, оцінюєш їм творчі спроби – тобі це знати належить.

На обкладинці мене насторожив артикль у фразі *translated from the Ukrainian*, що без іменника *language* зазвичай зайвий. Такий академічний еліпс – у сусідстві з маркером Нового Світу словом *colors* (у британській орфографії – *colours*) – ураз посіяв підозру, чи не ставляться в Америці до української класики так, як до фольклору аборигенів-індіанців. Я не став ділитися тим з поетом – розгорнув книжку і спробував проспівати улюблену в нашому народі пісню. І ти спробуй, читачу, якщо бодай трохи вчив інглиш:

*In spring when I was young and thought
To travel on paths unknown
My mother embroidered a shirt for me
With red and black threads.*

Ну як? Вдалося? Не знаю, який треба мати вокал, щоб витягти такий переказ слів! Строфіка тут зайва – немає ні рим, ні ритму в складах довільної кількості. Переклад астматичний. Це не пісня й навіть не вірш у його класичному розумінні. Чи це поезія? Сумніваюся. Може, і так, але не тутешніх стандартів. Та якщо це не пісня і не вірш, то хіба це переклад?

Ти й сам, читачу, зможеш так перекласти Павличка, коли вже опанував дух мови Шекспіра з оголошень у київському метро, тисяч вивісок і *лейбелів*. Чи й узяти якийсь вірш Едгара По, Томаса Еліота, Роберта Ловела, Сільвії Плат та й перефразувати його по-наськомому на манір: “Як я малий був і шукав нових стежок, мати весноно взяла червоні та чорні нитки і вишила мені сорочку”. Або так: “Коли я був малий хлопчак, охочий звідати нові дороги, мені матуся рідна навесні... сорочку вишила червоно-чорним узором”. Або так: “Як я ще тільки підростав і мріяв про шляхи незнані, мені сорочку ненька навесні розшила... червоно-чорним гарним візерунком”. Дерзай!

Я погортав сторінки. Ні, це не космічний Волт Вітмен, хоча в його бік тягли, і то за вуха, ніби хотіли сховати навік або для “мишиної гризучої критики” у потаємній шухляді відлюдної Емілі Дікінсон. Це була книжка передусім верлібрів, чесний філологічний звіт про сюжети, думки та образи поета-віртуоза. Кого хотіли схвилювати, вразити, захопити цим лексичним звітом? Куди він кличе і на що подвигає? Я знайшов свій улюблений сонет “Коли помер кривавий Торквемада”. Хто бодай раз чув його авторське озвучення, злободенне для обставин, той зрозуміє: це – візитка генія. У перекладі – ні розміру, ні рим, безкрила фабула з мораллю прозової байки. Вразив грубий підтекст епітега: “*When bloody Torquemada died*”. Двозначне **bloody** (кривавий, клятий) подумки виправив на однозначне **bloody-minded** (кровожерний, жорстокий) – рядок ураз виструнчився до розміру оригіналу. Втім... рубана мова коротких слів – лаконічніша за нашу, тож І. Франко, на відміну від Д. Павличка, мусив видовжувати рядок у Шекспіровому сонеті. Для нас поети – народні співці, кобзарі, світочі і пророки, у них поезія – здебільш предмет смакування у вузькому колі обраних шанувальників.

Закрався сумнів: може, я хиблю в критеріях? З одного боку, навіть переказ прозою залишає щось від поезії. А з іншого, увесь шарм отого “ледь-ледь” втрачено, недарма ж Р. Фрост колись кинув: “Поезія – це те, що втрачається в перекладі”. Так чи так, годі зупинити людський талант – хто пробує, той і знає, на що здатен. М. Найдан же вдумливо держав над музикою П. Тичини, щось таки з неї зумів передати, а по тому закликав читати українського Орфея в оригіналі й робити вдаліші версії перекладу. Тичину і видали в паралельних текстах – чи має англофон сам шукати Павличкові першотвори? Певне ж, вони були б дуже до речі. Принаймні хтось би узявся вивчати по них українську мову. Чи вдосконалювати за перекладами свою англійську.

Як супровідний підрядник, як заготовка для поетів, більшість тлумачень у книжці прониклива і майже бездоганна.

Мені було невтямки, чому мудрий поет-віртуоз, ще й неабиякий критик, старший від мене на ціле покоління, довіряє моєму смаку. Він бо вже напевне звирів усі тексти – хто б утримався від такої спокуси? – і подивувався з того, який має вигляд. А може, і жахнувся – як перепаскудили! Та він, природжений дипломат, уміє мовчати, він, філософ, похвалить і танець каліки, якому Бог дарував натхнення. Йому ближче діяльне конфуціанство: “Аніж нарікати на темряву, краще запалити свічку”. Ні, він не метатиме громи, як це зробила Ліна Костенко на форумі українців у Чернівцях, коли їй показали Найданові досліди над її поезією. Її самозахист категоричний: “Не перекладайте мене зовсім, доки не знайдете рівного мені поета”.

Поетесу можна зрозуміти. Вона відмовилася ганьбитися в перекладах перед Нобелівським комітетом. Там багато мов не знають, щоб оцінювати всім оригінали. Я перекладав подання професора М. Наєнка на ту премію поетесі. Мені гірко, що багата геніями Україна не спромоглася на жодного лавреата. Це оцінка здатності нації мобілізуватися – увінчувати у Стокгольмі українців може лише своя добре згуртована толока. Критерії Шведської академії, м’яко кажучи, специфічні. Ми не цінуємо геніїв за життя – вона байдужа до їхнього безсмертя. В. Стус уже ніколи не поповнить її почесний список. До відома: зі 113 нобелівських преміантів у літературі 29 писало англійською мовою (2 з них були двомовні), 15 – французькою, 13 – німецькою, 11 – іспанською, 7 – шведською, 6 – італійською, 6 – російською, 4 – польською, 3 – данською, 3 – норвезькою, 2 – грецькою, 2 – японською, 2 – китайською. На одного лавреата здобулися такі мови: фінська, окситанська, португальська, ісландська, сербо-хорватська, чеська, їдиш, бенгальська, арабська, угорська, турецька. Ось де попрацювали перекладачі!

Вимогливість і завзята Павличка добре відомі. Пам’ятаю, як 1988 року І. Драч, П. Осадчук, Д. Білоус, В. Загулівітер, С. Йовенко, М. Рябчук і я їздили до Москви на огляд у СП СРСР перекладів української поезії, щоб відстояти творче обличчя наших найяскравіших поетів. Добре дісталось там І. Драчеві за... авторизацію перекручень своєї музи. Про Л. Костенку навіть не йшлося – через її вето на переклад. Д. Павличко ж знайшов свій заслін від нівеляції і халтури. У чималій “обоймі” він виявився єдиним поетом, який доскіпливо і напосідливо підправляв російські переклади Л. Смирнову.

Гірко розчаровувати улюбленого класика, а бути його речником може хіба що конгеніальний перекладач. Що я міг сказати, коли англійська мова навіть не слов’янська, а перекладали нею не для українців? Бо російською все наше досі перекладають і для нас, щоб ми свою забули, а дехто робить це й сам, забуваючи пояснення Шевченка до “Кобзаря”, чому він не пішов шляхом Гоголя. Чи не тому “Кобзар” нам досі подають без програмної передмови автора? Зрештою, Гоголь значно полегшив завдання перекладачам тим, що ввів у мову Пушкіна нові стильові ресурси, чого той не зробив у “Полтаві”. А що ми маємо в англомовній поезії, крім “Мазепи” Байрона, вихопленого уявою романтика з історичної праці Вольтера? Творчий цех кривиться, коли

порушують припис: перекладати своїх художників слова нерідною мовою негоже для тих, кому вона рідна. Хай це і гарна вправа, але такі краще нікому не показувати. Та й узагалі, за Р. Бартом, переклад на закордон – це ознака тоталітарного суспільства. Отож і оцінити чужий переклад мають там – свої. Сам я рідше довірився б критику американському, хоч би й діаспорянину, який в Америці народився або давно при звичаївся, як-от Марта Тарнавська, котра сама чимало перекладає. Та на таких цінних знайомих ні поет, ні я не розжилися.

У ту мить я дуже пошкодував, що поруч немає моєї вірної Віри Річ. Її чуття англійської мови могла б позаздрити більшість освічених англійців. Поетка оксфордського гарту розібралася б у всіх нюансах і все розставила б на місця, адже витлумачила віршем чимало українських класиків. Щоправда, і вона перекладала радше для Англії, аніж для Америки чи й усього світу. Справа не у власне мові, а в оперті на поетичний код, де традиції, розділені океаном, розбіглися. А треба ж на ґрунті того коду зберегти код Павличків!

Два місяці я носився з тією книжкою, звір'яв тексти, тицяв колегам, щоб перевірити своє враження. Я не поет (пишу лиш кумедні експромти для дитячого журналу про Вінні-Пуха), та спробував вжитися в роль перекладача поезії. Міркував так: куди в палітрі тягло Павличка, коли він вибирав собі для перекладу англословних поетів? Може, саме в них є ключ для відтворення його стилю? Цей напрямок думок виявився хибним. У “Світовому сонеті” Павличко і не прагнув розчинитися у розмаїтті поетик – він давав їм таке потрактування, яке годі шукати в І. Франка, М. Рильського, М. Зерова, Г. Кочура, Д. Паламарчука чи будь-кого з наших сонетярів. Те саме, до речі, в антології болгарської поезії Д. Білоуса та французької – М. Терещенка. У них теж всі поети трохи схожі на перекладача. І то забезпечує вибірці ту цілісність, якої б не було, коли б кожний класик мав єдиного повпреда. Двох схожих поетів, які б цілком переклали один одного, історія не зафіксувала. Показав книжку професорці Р. Зорівчак, яка очолює у Львові кафедру імені Г. Кочура. Вона почитала й мовила: “Мені сумно. Невже в діаспорі немає для Павличка перекладача?”

Зрештою, як перекладати поета – може показати лише перекладач, а не критик, якому доволі розмаїття зробленого. В укладеній З. Гончаруком англословній “Антології української радянської поезії” (Дніпро, 1982) є 10 перекладів з Павличка, з числа яких перейшли до Найданової збірки два білі сонети – “Освенцим” (пер. Гледіс Еванз) і “Море” (пер. Волтер Мей). Це таки взірцеві спроби, де рими, від яких автор відмовився, “не заважали” передати думку й образи. Та й правка М. Найдана, наскільки можу судити, не зашкодила. Більше нічого не взяв він з того давнього видання, повтореного 1986 року у скороченій версії під егідою ЮНЕСКО, куди дібрали 6 творів Павличка. До речі, її видали з поетовою передмовою.

Показово, що М. Найдан відмовився від “Арату” у викладі Г. Еванз, натомість запропонував свій неримований переказ – з абрєвіатурою *Mt* замість *Mount*, отже, не для голосу. Що у віршах є розмір (в “Араті” – анапест), якому треба шукати функційно відповідний, – тим школа “оголювачів образу” не переймається. Загалом вона так і не дійшла до розв’язання того рівня творчих проблем, на які вказав у відгуку

на згадану антологію в журналі “Теорія і практика перекладу” 1988 року професор Ю. Жлуктенко: “Серед перекладачів поезії... поширена думка, що український і російський рядок в англійському перекладі має обов’язково подовжуватися, а хорей або яміб змінюватися на якусь із трискладових стоп. ...Це переконання ґрунтується не на справжньому співвідношенні двох різномовних поетик, а на існуючій практиці перекладу, а вона, ніде правди діти, далеко не завжди обирає той шлях, який найважчий”.

До “Двох кольорів душі” увійшов 71 твір у викладі 8 перекладачів. Окрім названих, 44 спроби належать Альоні Сидоренко, 8 – Майклу Найдану, по 5 – Світлані Беднаж, Марії Скрипник і Марті Трофименко, 2 – Дзвіні Орловській. Двоє перших, чийх перекладів понад дві третини, і визначили характер видання, – очевидно, у творчому тандемі, де тон вимог задавав М. Найдан. Про нього у книжці є довідка (україніст, славіст, професор з Пенсильванії, видав 20 книжок перекладів тощо) – про киянку А. Сидоренко, як і про решту тлумачів, – ані слова. Хто вони, яку мету собі ставили в перекладі, чи мають свої вірші, за якими мірками спроби відбиралися – читач може лише здогадуватися.

З передмови упорядника Павличко постає чутливим традиціоналістом, відданим рими, метру, усталеній строфіці, а надто сонетам. Чому ж подано лише білі? Життєпис поета виглядає довільним і куцим на тлі довідок в інтернеті. Навчання під німцями в Коломийській гімназії (1942-1944) віднесено до “радянських часів”. Журнал “Жовтень” названо “Октябрём” (*Oktiabr*). Обрання до парламенту України датовано 2005 роком. Але ж це був третій прихід туди поета! Він уже в 1990-му році очолив Комісію ВР у закордонних справах, де працював ще і в міжпосольській період в 1998-1999 роках – після Словаччини перед Польщею. Був у 1989-1991 роках і депутатом ВР СРСР – щоб здобути волю Україні. Вклонімося ж Герою України! Хто бачив у тих подіях притчу про те, як комар переміг слона (заліз у хобот і покусав), того не дивує, чому тепер наш незалежний слон такий божевільний.

Збірку ніяк не циклізовано, лише 4 твори на єврейську тему зійшлися до купи. Сім пояснень до реалій у виносках – це й увесь коментар. А тим часом коментар аж ніяк не завадив би у кінці до багатьох творів, бо не все, що добре знайоме нам тут, доступне сприйняттю деінде. Символіку кольорів М. Найдан тлумачить у передмові тільки так, як пояснює їх сама пісня. Та це ж і кольори прапора ОУН, а на вишивці треба бачити і третій – білий. Цю тріаду оспівано в народних піснях та думках, нею ретельно (див. чернетки) “малював” “Плач Ярославни” та “З передсвіта до вечора” Шевченко. Словом, ширшого контексту знань перекладам з Павличка для належного сприйняття не створено. Ні українського, ні американського, ні світового.

Взірцем чи й докором, принаймні доводом проти вибілювання вірша та верлібризації класичної строфіки здійсмається у книжці над більшістю спроб перекладу “Сучасна коліскова” у натхненному тлумаченні М. Трофименко. З цією перлиною лірики стає врівень вірш “Є жінки...” – дерзновенний ліричний дослід перекладачки М. Скрипник, теж канадської. Їй можна закинути хіба що слабкість двох рим, можливо, надто модерних (*snow – you, wide – idolized*) на тлі сильних (*height – bright, star – far*). Але скорочення числа рим з 8 до 4 для нефлективної мови, де є і ґрунт

відповідної традиції, – цілком прийнятне. Оце й уся римована поезія у збірці. Щоправда, в інших версіях М. Скрипник трапляються рими спорадичні. Це можна було б зрозуміти, якби вони несли якусь стильову функцію. Скажімо, Шекспір у п'єсах або підкреслював ними важливу думку, або закінчував епізод. Але безсистемні, в контексті білого вірша та верлібрів вони лиш нагадують про недопереклад.

Усім цим не претендую на вичерпність та остаточність оцінки – хотілося б почувати й іншу. Америка сказала планеті: читайте **нашого** Павличка. Нам же янкі каже: ви могли, верлібристи голі. Не ображаймося – шукаймо талантів! Скарга – жанр рабський. Слава Україні!

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

*Радчук В.Д., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

АМЕРИКА – МИРУ: ЧИТАЙТЕ ПАВЛЫЧКО!

Критик англійського збірника стихів і пісень Д. Павличко, виданого в США, розсуджує про принципи поетичного перекладу і критерії його оцінки.

Ключевые слова: поезія, пісня, переклад, голос, стиль, критика, метод, Павличко.

*Radchuk V., PhD., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

AMERICA APPEALS TO THE WORLD: READ PAVLYCHKO

The critic reviews a collection of poems and songs by Dmytro Pavlychko published in the USA in English, pondering on the principles of poetic translation and its evaluation.

Keywords: poetry, song, translation, voice, style, criticism, method, Pavlychko.

УДК 811.112.2'255=161.2:61

*Сайко М.А., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЗМІСТ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

У статті розглядаються зміст та особливості формування термінологічної компетентності майбутнього медичного перекладача. Особливу увагу зосереджено на виокремленні шляхів її досягнення, орієнтуючись при цьому на сучасний стан перекладацького ринку праці.

Ключові слова: термінологічна компетентність, технологічно-ринкова компетенція, медичний перекладач, внутрішня мотивація, термінологічна база.